

Korpics Márta

A KÉPHASZNÁLAT JELENTŐSÉGE A ZARÁNDOKLATON

Előadásom két nagy részre tagolódik. Az első rész egy elméleti összefoglalás a modernkori zárandoklatok jelenségének kutatásáról, a második egy esettanulmány a zárandoklatokon használatos privát képekkel kapcsolatban. Az elméleti rész három alfejezetre bomlik. Az első fejezetben megpróbálom rávilágítani a búcsújárás és zárandoklat fogalom-használata közötti különbségre, a második fejezetben kísérletet teszek a kommunikációs szempontú megközelítésmódra a zárandoklat jelenségének leírásában. A harmadik fejezetben a zárandoklatok egy eddig kevésbé kutatott területére szeretném felhívni a figyelmet. A képiség által hordozott "tudás" tartalmát elemzem, mint a kommunikációs megközelítés egy részterületét. A második részben egy baranyai kis faluban élő idős asszony több zárandokút alkalmával készített fényképeit mutatom be, a hozzá kapcsolódó történetekkel együtt.

A búcsújárás és zárandoklat kifejezés használata

Arra a jelenségre, amelynek célja szent helyek felkeresése, a szakirodalom általában két kifejezést használ. Először tisztázni szeretném a két fogalom közötti különbséget, annak érdekében, hogy megvilágíthassam, én miért a zárandoklat fogalmát használom ennek a vallásos gyakorlatnak a leírásában és értelmezésében. A zárandoklat kifejezés széles körben alkalmazható, hiszen a nagy vallások mindegyikében megtalálhatók ezek a jelenségek. A buddhisták Buddha, a mohamedánok Mohamed földi életének helyszíneit keresik fel. Már az antik vallásokban is voltak zárandoklatok, elég csak utalnunk Delphoira, vagy Eleusziszra. A zsidó férfiakat az ószövetségi törvény kötelezte a jeruzsálemi zárandoklatra.¹

A zárandoklattal-búcsújárással foglalkozó magyar nyelvű szakirodalomban nem következetes e kifejezések használata. A két monografikus igénnyel jelentkező műben² mutatkozó szóhasználat jól illusztrálja a problémát. Bár a címadás-

¹ A Pécsi Tudományegyetem Mandulavirágzási konferenciájának egyik témája volt 2002. márciusában a zárandokutak. A konferenciáról megjelent kötetben tanulmányokat olvashatunk a zárandoklat különböző formáiról és típusairól az iszlám zárandoklatoktól a távol-keleti vallásokat jellemző zárandokutakig. Lásd: Ádám – Szabó 2002.

² Bálint – Barna 1994. Tüskés 1993.

ban a szerzők a 'búcsújárás' kifejezéssel élnek, a kötetben ugyanakkor a jelenségnek a leírására hol az egyik, hol a másik fogalmat alkalmazzák. Míg Tüskés következetesen a zarándoklat szót használja, s a zarándoklat részterületének illetőleg egyik típusának tekinti a búcsújárást, addig Barna sokszor szinonimaként használja a két kifejezést.³

A zarándoklat szó a latin peregrináció szóból ered: jelentése, vándorlás, kóborlás. „A latin peregrinus szó eredetileg olyan idegent jelöl, aki elhagyta hazáját, s otthonától távol, bizonyos mértékig száműzetésben él.”⁴ A középkorban a kifejezés jelentése módosult. Különböző kifejezést használtak a különböző motivációval megtett zarándoklatokra. Ezt az elnevezést alkalmazták a vezeklés céljából vállalt elvándorlásra, de a saját engesztelő szándékból vállalt utazásra is. A peregrinatio sacra illetve religiosa elnevezés a 11. századtól vált ismertté, s később a peregrinatio elnevezés önállósulva vált a zarándoklat kifejezőjévé.

A zarándoklat jelenségének értelmezésekor először is ki kell térni a „búcsú” fogalmának tisztázására. A katolikus egyház, hogy a zarándoklatok hitvalló és bűnbánati tartalmát növelje, egyes szent helyek felkeresését búcsúk elnyerésével kapcsolta össze. A búcsújárás nem más, mint az imádságnak vagy áldozatnak a vallás történetében jelentős szerepet játszó helyhez kötése, szent helyek felkeresése vallási indíttatásból, hogy ott természetfölötti segítséget, vagy kegyelmet nyerjen a hívő. A szent helyen bemutatott áldozatok pedig – a hívő részéről – a kérés vagy a köszönet különböző ájtatossági formáiban nyilvánulnak meg. Ima elmondása vagy áldozat meghozatala nélkül csupán utazásról beszélhetnénk.⁵ Az ótörök eredetű „búcsú” szónak több jelentése él a magyar nyelvben. Jelent bűnbocsánatot, búcsúvételt, zarándoklatot. A magyar néprajzi irodalomban nem következetes a *búcsúnak* nevezett ünnepek, események, szokások megkülönböztetése. A különbségtételt nehezíti az is, hogy a magyar nyelv mind a templombúcsúra, mind a búcsújárásra ugyanazt a szót alkalmazza. A néprajzi nyelv a templombúcsúra általában a „*torkosbúcsú*”, míg a kegyhelyek zarándoklattal felkeresett búcsúira a „*szentbúcsú*, vagy *szentesbúcsú*” kifejezést használja.⁶ Ezt a szót használja a köznyelv a templomok védőszentjei évenként ismétlődő ünnepeinek megnevezésére is. A több jelentéssel használt fogalom ellenére a népi vallásosság gyakorlatában a búcsúknak egymástól jól elválaszthatóan két formája létezett és fontosnak tűnik ennek a két formának a jelen korban történő megkülönböztetése is. A zarándoklat azonban ma már nem kötődik szorosan a búcsúkhöz. A „búcsújárás” kifejezésben már a folyamat végcélja benne foglaltatik, hiszen a cél a „búcsú” – a bűnök elengedésének megszerzése volt. „A búcsúról szóló tanítás és gyakorlati alkalmazása a bűnbánat szentségéhez kapcsolódik. Föltételezi a bűn örök és ideiglenes büntetését. Az örök büntetést a bűnbánat szentsége törli el, az ideiglenest a földön vagy a tisztító tűzben kell elviselni. A búcsú az ideiglenes büntetéstől teljes vagy részleges szabadulást ad. A búcsú elnyerése bizonyos körülményekhez van kötve (személyes megtérés, súlyos bűn esetén gyónás,

³ Vö: Bálint – Barna 1994. 17.

⁴ Sigal 1989. 7. A magyar *zarándok* kifejezés a szláv *sztrannik* származéka.

⁵ Vö Bálint – Barna. 1994. 16.

⁶ Bárth 1990. 366.

szentáldozás és a bűnöktől való teljes függetlenség). Az Egyház teljes és részleges búcsúkat ismer.”⁷

A szent zarándoklatok kialakulásának hátterében az az elképzelés húzódik, hogy az istenség egyes meghatározott helyeken megnyilatkozik, és ezen helyeken neki bemutatott tiszteletadás, áldozat számára kedves.⁸ A zarándoklatok haszonnal jártak ugyanakkor a hívő számára is, elsősorban lelki, de sok esetben testi bajok gyógyulása által is. A Biblia a zarándoklatot, a hit igazi megnyilvánulásaként mutatja be. Ábrahám elhagyja hazáját (Ter 12,1–4), mindent felad, amit számára az otthon jelentett, bízva Isten ígéréteiben útra kel az idegenbe, hogy az út végén meglegye mindazt, amit számára Isten ígért. A zarándoklatban a hívő keresztények szimbolikus módon élik át életük lényegét, az úton levés állapotában emlékeznek arra, hogy életük értelme az Istenhez vezető út megtétele, melynek a motivációja, s az úton levés miéértjére is maga a cél a válasz. Ennek az élménynek az evilági megtapasztalását segíti elő a szent helyeket felkereső zarándoklat. A zarándokútra kel, hogy meglátogasson egy szent helyet, ahol eredményesebben szeretné megtapasztalni Isten jelenlétét.

A katolikus hitben a zarándoklat a népi vallásossághoz, vallásgyakorlathoz tartozó ájtatossági forma. A zarándoklatok a közösségek számára forgatókönyvszerűen megjelenített formában váltak hozzáférhetővé és megismételhetővé. Ennek elemei: előkészület a zarándoklatra, (lelki, úti előkészületek); az út megtétele (imák, énekek, közbeeső helyek felkeresése, ott a megfelelő imák elmondása); megérkezés; szentmise-hallgatás, a szent hely „megtapasztalása”, feltöltekezés; imádkozás; visszaindulás. A zarándoklat vallási cselekvések speciális alakzata. Párhuzamosan haladnak egymás mellett a verbalizált (énekek, imák, könyörgések) és a végrehajtott cselekedetek (érintés, kálváriajárás, térdensúszás), egymást kiegészítve. „A zarándok első és legfontosabb törekvése az volt, hogy megérintse vagy megpillantsa az ereklyét, de mindig jelen vagy ugyanakkor az imádkozás is, mint spirituális megnyilvánulás: a zarándok hol térdén állva, hol a földre borulva hosszasan imádkozik.”⁹ Érdekes megfigyelni azt, hogy a középkori zarándoklatoktól kezdve napjainkig miképpen alakulnak át a „megtapasztalás” eszközei. Míg a középkorban az érintéssel történő megtapasztalás volt a domináns, addig napjainkban már sokkal nagyobb szerepe van a vizuális „érintésnek” is, sőt nagyon sokszor elég az élmények lelki befogadása is.

A rituális cselekvéssor elvégzése megerősíti a vallását gyakorlót identitásában, világhoz való viszonyában. A zarándoklatokban a profán és szakrális elemek egyaránt fellelhetők. Ennek oka az, hogy a zarándoklat vallásgyakorlat, egy ájtatossági forma, de ez egy profán gyakorlattal, az utazással kapcsolódott és kapcsolódik a mai napig össze. Napjainkra a zarándoklatok utazási körülményei nagymértékben megváltoztak. Elég csak utalni az utazás eszközeire, hiszen ma már a zarándoklatok többségét autóbusszal, vonattal szervezik. Az utazás megváltozásával a zarándoklatok, búcsújárások minősége is megváltozik. A régi falusi búcsúkra a falu népe meghatározott rendben felvonulva érkezett meg.

⁷ Schütz szerk. 1988. 43.

⁸ Bálint – Barna 1994.16.

⁹ Sigal 1989. 85.

Az akkori utazás során átélt élmények szorosan az út minőségéhez tartoztak. A hagyományosnak tekinthető zárandoklatok esetében sem lehet azt állítani, hogy az utazás során a zárandokok végig csak „vallásos buzgalmukat” követve cselekedtek, hiszen a hosszú út során a világias, és a „kegyes” pillanatok váltották egymást. A zárandoklatra indulók a szent helyek felkeresésétől önnön vallásosságuk megerősítését remélték, a transzcendenssel való találkozás pozitív hatásaiból szerettek volna részesülni.

A modernkori zárandokok motivációi között egyre kevésbé szerepel a búcsúnyerés szándéka, de a régebbi korok zárandokainak utazási szándékai között is megjelentek a búcsúnyeréstől különböző más célok. Ezek között voltak a segítség-kérés, gyógyulni vágyás, vagy a hálaadás. A motivációk sora rengeteg. Ezt igazolják saját kutatásaim is. A búcsúnyerési szándék háttérbe kerülését igazolhatja még egy a mai zárandoklatokat jellemző tulajdonság is. Napjainkban megszorodott azoknak a helyeknek a száma, amelyek nagyon sok zárandokot vonzanak, pedig nem rendelkeznek hivatalos egyházi jóváhagyással. A hivatalos egyházi álláspont szerint pedig zárandoklattal búcsút nyerni csak engedélyezett kegyhely látogatásával lehet. Ez a zárandokokat nem zavarja. Medjugorje, Garabandál, Marpingen, Szőkefalva ezrével vonzza a zárandokokat, akik ezen helyek meglátogatásával lelki élményekkel gazdagodva és hitük megerősödésével térnek otthonaikba.

A kommunikációs modell újszerűsége és indoklása a kutatási terep megközelítésében

Előadásommal a jelenkori zárandoklatok egy új szempontú megközelítésére szeretném irányítani a figyelmet. Az előadás egy kutatáshoz kapcsolódik, annak részeredményeit mutatja be. A kutatás a kommunikáció működését vizsgálja a vallásos jelenségek, ezen belül a modernkori zárandoklat – még pontosabban a Magyarországról Medjugorjeba induló zárandoklatok – terepén belül. A kutatás a zárandoklatoknak a vallásosságban, a vallásosság gyakorlásában, hitbeli megerősödésében gyakorolt szerepét vizsgálja a vallási élmény fontosságának, szerepének előtérbe helyezésével.

A zárandoklat egy összetett, egyéni, közösségi és társadalmi elemeket egyaránt magában foglaló jelenség, emiatt értelmezése mindenképp több szempontú, a különböző tudományágaknak a témával kapcsolatba hozható, és hasznosítható eredményeit figyelembe vevő elemzésével kell, hogy elkészüljön. A vallásos jelenségeket leíró hagyományos értelmezési keretek általában a vallásban, a vallásosságban ható összetevők egy-egy alkotóelemét vizsgálták. Az újabb megközelítések szerint a szakrális dimenzió transzcendens, pszichikai, kulturális és társadalmi tényezők egymásra hatásából jön létre, ezért értelmezése egy komplex, interdiszciplináris megközelítésmóddal a legcélravezetőbb. Interdiszciplinaritáson itt a különböző tudományágak olyan modelljeinek alkalmazását értem, amelyek megfelelőek a zárandoklat jelenségének értelmezésére. Gondolok itt a vallásfilozófia, teológia, vallás- antropológia, néprajz, kommunikációelmélet,

vallásszociológia egyes elméleteire. A zárandoklat mint vallásgyakorlat minden korban változott, fejlődött, mindig magán viselte az adott kor társadalmi jellegzetességeit. Összetettsége révén képes egyéni/közösségi/társadalmi tartalmakat vegyíteni, képes felmutatni azokat a jellegzetességeket, amelyek az adott kor valóságosságát jelzik. Ezért fontos kutatása a vallásos jelenségek leírása sorában.

A szakrális kommunikáció kutatásában és leírásában nem sikerült megtalálni azt a modellt, amely az itt tapasztalható jelenségeket, cselekvéseket, értelmezési eljárásokat, közlési módokat – a kommunikációt – képes lett volna leírni. Szakrális kommunikációnak nevezzük azt az általános, emberi, de kultúránként és vallásonként különböző formában megmutatkozó jelenséget, ahogy az ember kapcsolatot teremt a természetfölötti hatalommal, és ahogy ezt a kapcsolatot megéli és közvetíti embertársai felé. A szakrális kommunikáció vizsgálatának három fő terepe lehetséges. A transzcendens megjelenése a mi emberi világunkban, és az a mód, ahogy ezt a körül vesszük szervezetekkel, mint kommunikációs színterekkel (1) a liturgiával mint kommunikatív eseménnyel (2) és konfesszionális felfogásokkal, vagyis a vallásokkal (3).

Kommunikációelméleti megközelítések:

A kommunikációelméletben a szakrális kommunikációhoz kapcsolódó szakirodalomnak Jurij Lotman autokommunikációs felfogását lehet tekinteni, melyet jó leírásként lehet vonatkoztatni vallási jelenségekre.¹⁰ Az antropológia valláskutatásban, különösen a rítussal foglalkozó tanulmányokban is megfigyelhető bizonyos kommunikációelméleti érzékenység. A három jól ismert kommunikációelméleti modell¹¹ közül a vallási jelenségek leírásakor a szerzők főként a tranzaktív modellhez kapcsolódtak.

Ezen jelenségkörön belül a vallási kommunikációnak három típusát lehet megkülönböztetni.

1. Az embereknek a transzcendenssel (egy más világgal) való kommunikációja. Ide tartozik pl. az ima, az ekstázis, a látomás, a jelenések megtapasztalása.
2. Az embereknek, mint egy csoport tagjainak egymás közötti kommunikációja a vallási mezőn belül, vagy azon kívül a társadalmi létezésben, de a vallási mező által befolyásoltatva.
3. Egy ember, vagy embercsoport önmagával, önmaga számára végzett kommunikációja a vallási rítusok eszközével, amely az önmegértés, önmegerősítés eszköze lehet.

A vallási jelenségek leírásánál az interakciós modell alkalmazhatósága is felmerül. E szerint a vallás felfogható olyan intézményként, amely kulturálisan posztulált emberfölötti lényekkel való, kulturális minták szerint szerveződő interakciókból áll. A szakrális kommunikáció értelmezésekor fontos megjegyezni, hogy a vallást két világra osztják a kutatók. A két világot többféleképpen lehet

¹⁰ Idézi Lovász 2002

¹¹ Horányi Özséb 1999. 7–10.

nevezni: szent és profán, e világ és másik világ, stb. A másik világ ontológiai státusza a kutatás szempontjából lényegtelen, valóságosnak kell tekintetni abban az értelemben, hogy az emberek hisznek benne.

A vallás lényegének leírására egy új kommunikációs modell tűnik leginkább megfelelőnek. Horányi¹² a kommunikációnak egy új értelmezési modelljét kínálja fel. Ezt ő a *kommunikáció participációs* felfogásának nevezi. Az elmélet sajátossága, hogy egyszerre képes a vallás társadalmi és sajátos kommunikációs aspektusait leírni. Ez a modell abból az alapgondolatból indul ki, hogy a kommunikáció nem aktus (tevékenység vagy esemény) hanem állapot, egy olyan állapot, amely a "problémamegoldáshoz szükséges releváns felkészültség elérhetőségét jelenti egy (problémamegoldó) ágens számára."¹³ A probléma megoldásához az ágensnek felkészülnie kell lennie, ez a felkészültség a probléma felismeréséhez és a megoldásához szükséges *képességeket és tudást* [kiemelés tőlem – K. M.] jelenti. A képességek percepció, cselekvési és feldolgozási képességek. A tudás részben *mi* (a helyzet), részben *hogyan* (lehet/kell megcsinálni), részben *melyik* (a jobb) típusú. Minden ágens kétféleképpen juthat a felkészültségek birtokába. Egyrészt készen kapja (genetikusan adott számára) másrészt megszerzi (tanulással). A felkészültség tanulással történő megszerzésének két további módja lehetséges, természetes módja az utánzás, nem természetes módja a szimbolikus tanulás. A szimbolikus egy olyan folyamat eredményeképpen jön létre, amelyet szerző szignifikációnak nevez. „A szignifikációban jön ugyanis létre a szimbolikus két konstituensének, a szignifikánsnak és a szignifikátumnak az egysége egy ágens általa elfogadott konstitutív szabály mentén, amely a szignifikánshoz valamely céllal (értelemmel) rendeli hozzá a szignifikátumot.”¹⁴ Horányi 4 fakultásra osztja a világot a szignifikátumok szempontjából: nyers, szimbolikus, pszichikus és transzcendens összetevőkre. A nyers esetek a percepció modalitásokon keresztül, a pszichikus és a szimbolikus esetek csak a szimbolizációkon keresztül érhetők el. A modell bár felajánlja a transzcendens tények értelmezéséhez a nyersset, de ugyanakkor azt is mondja, hogy ezek csak transzszubsztanciáció útján válnak elérhetővé, de ekkor természetesen már nem lehetnek nyerssek. Én a magam részéről a nyers tényeket kizárnám a transzcendens esetekkel kapcsolatos vizsgálódásokból. A modell még egy fontos dolgot hangsúlyoz. A szimbolikus csak konstitúció eredményeként jöhet létre. Vagyis a vallásos tudás megszerzése kétféleképpen lehetséges. A mutatkozás megtapasztalásával és a szimbolikus konstitúció révén. A vallásos tudást szét kell választanunk két alapvetően különböző elemre. Az egyik a kulturálisan átörökíthető és megszerezhető tudás (tanulás), a másik a transzcendens megtapasztalása.

Definíció szerint tehát azt tekintjük transzcendensnek, amihez nekünk, embereknek közvetve nincs hozzáférésünk. A transzcendens akkor válik érthetővé, felfoghatóvá számunkra, ha transzponálva van. A kérdés, hogy hogyan van a hozzáférhető és a hozzáférhetetlen egymás mellé rendelve? A transzcendens transzformációkon keresztül működik. Éppen ezért kap kiemelt szerepet a szig-

¹² Horányi Özséb 1999.

¹³ Horányi 1999. 22.

¹⁴ Horányi 1999. 24.

nifikációk vizsgálata a transzcendens kommunikáció vonatkozásában. A szignifikációk különböző típusaiban a transzcendens, ami önmagában felfoghatatlan, a számunkra még/már felfoghatóban jelenik meg. Azaz a szignifikációk felfoghatóvá teszik számunkra és így észleljük. Legfőképpen a szakrális (a liturgia) és ennek kommunikációja lesz az, ami a transzcendenst megjeleníteni és kezelni tudja. A szakralist tehát definiálhatjuk úgy, mint az ember törekvését a transzcendens kezelésére.

A modell központi fogalma a felkészültség, a dolgokról való tudás megszerzése. Ha a vallásokról – illetőleg jelen esetben ennek egy közösségi és egyéni gyakorlatáról – szeretnénk pontosabb képet nyerni, szükségünk van annak a kérdésnek a körüljárására, hogy milyen annak a tudásnak a szerkezete, amelynek működése következtében az ágens képes működni a vallás adta kereteken belül. A vallások ugyanis kialakítottak egy direkt tudást, felkészültséget, melynek révén az észlelt Istenről lehet gondolkodni. A vallási intézmény a vallásos hit előállításában aktív szerepet tölt be, hisz hordozója mindannak a felkészültségnek, melynek révén az egyén istentapasztalatra tehet szert. Liturgiájában, tanrendszerében olyan felkészültségek birtokába juttatja tagjait, mely segítségével az Isten-percipiálás és a percepció tudatosítása létrejöhet egy szignifikációs aktus keretében.

A tudás hordozója a kép

A felkészültségek bárhogyan megszerezhetők. A tudás hordozója a vallásos jelenségek körén belül bármilyen a szakrálisban létező tárgy, esemény, dolog lehet. Esetünkben képek sorozata, amelyek időnként, bizonyos helyzetben és kontextusban bizonyítékként szolgálhatnak a szent evilági megtapasztalhatóságára.

A kereszténység történetében a kép tisztelete rendkívüli fontosságú volt és ma is az. A kép által, a képben hordozott, illetve megjelenített tudás képi sajátossága révén könnyebben volt értelmezhető. A középkortól a múlt század elejéig a képek jelentősége a maiénál sokkal nagyobb volt. A régmúlt korok emberei gyermekkoruktól a szertartások résztvevőiként, a templomban ülve a falképeket, az ablakokat fedő üvegképeket, szobrokat nézve észrevétlenül jutottak a hitük értéséhez és éléséhez fontos tudásanyag birtokába. A képi ábrázolás segítette őket a megértésben, sőt sok esetben lehet azt mondani, hogy a megértés nagyban múlt a képiségen, a hallottak kiegészítéseként. „A képek használata rendkívül fontos, mert minden képességünkhöz szólnak és cselekvésre indítanak. Minél inkább engedi valaki, hogy a képek megragadják, annál inkább alakítja őt a képek tartalma. (...) Az ábrázolásnál elsősorban a tartalom a fontos – a titok, amit a kép megpróbál áttetszővé tenni – és nem csupán a művészi tökéletesség.”¹⁵ Jó példa erre a katolikus ájtatossági gyakorlat egy alapvetően a képiségre alapozó kultuszhelye, a kálvária. A képek, bár egyre sematikusabbá váltak, mégis segítik a hívót a történet teljes átélésében. A népi vallásosságban megtestesülő tudás episztemi-

¹⁵ Schütz (C.) 1989. 193–194.

kus jellegű, amely kevésbé kidolgozott, s az ember alapvető tapasztalatai számára adottat, s ezen keresztül a könnyebben felfoghatót jeleníti meg. A vallási szocializáció fontos eszköze és terepe a képeken keresztül megjelenő egyházi tanítás, amelynek a stáció-képek mellett a mindennapi használatban leginkább elfogadott és meglévő példái, a szenteket és Jézust illetve Máriát ábrázoló kisméretű képek voltak.¹⁶

„A kép az emberrel vonatkozásban álló valóságnak az emberi gondolkodásra jellemző szemléltetése, ami azon alapul, hogy az emberi megismerésben az észlelés látás útján történő (érzéki) észlelés (érzékiség), és ezért a „fogalmak” csak a „képzetek” segítségével foghatók fel. (...) az ember a szómeditáció útján is megkísérelheti „szemlélni” a szavakba foglalt tételeken túli igazságot. Itt azonban a mindenkori szemlélő látását meghatározza és ugyanakkor át is alakítja a képszerűen ábrázolt tartalom, valamint az egyéni látóképesség (képzetalkotási képesség, képzelőerő. A képek tisztelete „relatív kultusz”, mivel lényegéből következőleg az ábrázolt személyre vonatkozik (csak őt illeti meg „abszolút kultusz”), úgyhogy a képnek nincs önálló kultikus értéke. Igazi imáadásban kizárólag Istent lehet részesíteni, a képnek csak tisztelet jár. E tisztelet súlya és jelentősége azonban növekedhet az egyházi hagyomány, vagy magának a képnek a története következtében (a kép keletkezése, az ábrázolt dologgal való reális összefüggése) búcsújáráshelyeken lévő képek, ikonok).” – írja Karl Rahner a képtiszteletről.¹⁷

A zarándokhelyekkel összefüggésben általában 3 féle képtípusról tesz említést a szakirodalom.¹⁸ Ezek a búcsújáráshelyeket híressé és vonzóvá tevő *kegyképek*, amelyekhez kapcsolódóan alakulhat ki egy adott helyen a zarándokkultusz. Természetesen ez csak azokra a helyekre érvényes, amelyek keletkezése és kultusza nem egy legendához, csodához, hanem a kegyhelyen lévő képhez kapcsolódik. A kegyképek, kegyszobrok művészi minősége és a tisztelet foka között semmilyen összefüggés nem található. A magyarországi kegyhelyek kegyképei között kevés a művészettörténetileg is fontos kép, jó részük csak másolat, vagy egyszerű nyomat.¹⁹ A tisztelet nem a művészetkedvelő, vagy a kép tartalma és minősége iránt tiszteletet mutató ember tisztelete, hanem egyrészt a képet ábrázoló személy iránti tisztelet, másrészt a hely történetéhez, csodáihoz szimbolikusan köthető tartalmak iránti tisztelet. A második fontos képtípus a kegyhelyekhez kapcsolható kultusz egy másik aspektusához tartozik, ez a típus a *fogadalmi kép*. A fogadalmi képek a köszönet és hála képei, a zarándokok tárgyiasítva fejezik ki hálájukat a szent személynek, – aki legtöbbször Szűz Mária – hogy kérésüket meghallgatta, megsegítette őket lelki vagy testi bajukban.²⁰ A fogadalmi kép funkcióját tekintve a hálaadást volt hivatott szolgálni. Ha egy zarándok kérése, imája meghallgatásra talált, akkor háláját maradandó formában is megörökítette.

¹⁶ A szentképek szocializációs hatását mutatja be élettörténetek elemzésén keresztül Oliva Wiebel-Fanderl: Religion als Heimat c. művében. Wiebel 1997.

¹⁷ Rahner – Vorgrimmler 1980. 386.

¹⁸ Vö: Bálint – Barna 1994. 207, 237, 273. ill. a szentképek vonatkozásában Szilárdfy 1984.

¹⁹ Szilárdfy 1984. 323–349.

²⁰ A magyarországi kutatásban egyedülálló feldolgozás született e témában. A máriaradnai fogadalmi képeket, és a kegyhelyhez kapcsolódó kutatást mutatja be a Devotio Hungarorum 9. kötete, „Mária megsegített”, Fogadalmi tárgyak Máriaradnán címmel. Barna 2002.

A fogadalmi képek fénykora a 18. század, a magyarországi képek nagy része is ebből az időszakból származik. A szokás főként a nemesség körében volt divat, bár a későbbi évszázadokban már az alsóbb néprétegeknél is elterjedté vált. A harmadik képtípus a kegyhelyeken kapható „búcsúfiaként” árusított *szentkép*. A „szentképen köznyelvünk általában a síkban készült vallásos ábrázolást érti, méretől, anyagtól, technikától és rendeltetéstől függetlenül. Szűkebb értelemben azonban azokat a grafikai jellegű alkotásokat nevezzük szentképnek, amelyek hitbuzgalmi célokat szolgáltak. A történelem folyamán már korán elkülönültek a nagyobb nyilvánosságnak szóló és a privát használatra szánt szakrális ábrázolások.”²¹ Az ajándékozásra készített képeket a középkortól kezdve leginkább a búcsújáróhelyeken forgalmazták. Bekerültek ezek is a búcsújáróhelyen forgalmazott búcsúfiák közé, szent jellegüket a helyen történt megáldatás és az eredeti szentképhez való érintés biztosította.²² Szilárdfy Zoltán a barokk szentképekről írt tanulmányában bemutatja ezen képek típusait, készítői, előfordulási és vásárlási helyeit, használati módjait. A szentképek készítésében és terjesztésében a búcsújáróhelyek igen jelentős szerepet játszottak. Ezeken a helyeken azért volt szükség szentképekre, hogy a zarándokok emlékül, búcsúfiaként magukkal vihessék őket. Fontos volt azonban a szentkép hírverő szerepe is, hiszen ez a felirattal és imaszöveggel ellátott képecske volt hivatva messzi vidékeken is népszerűvé tenni a kegyhely hírnevét, a mai idegenforgalmi képeslapokhoz hasonlóan. A szentképek a mai napig fontos szerepet játszanak a zarándokhelyek életében. A hírverő szerep ugyan ma már inkább a képeslapoké, de a kegyhelyről készült képeslapok és a szentképek ábrázolásai sokszor egymásba csúsznak, a két műfajt nem lehet élesen elválasztani egymástól, pontosabban a szentkép alapjául szolgáló kép lehet a kiindulópontja akár mindkét képtípusnak.²³

Jelen előadásban a képeknek egy újabb típusát ajánlom a kutatók figyelmében, melyek ugyan kizárólag a magánáhitat, magánkultusz eszközei, de talán az alábbiakban bemutatásra kerülő esettanulmány alkalmas lesz arra, hogy rámutasson arra is, hogy mennyire fontossá tudnak válni a zarándokutak értelmezése szempontjából a következőkben általam bemutatott és elemzett képtípusok is. 2001-ben egy Medjugorjeba induló zarándoklaton voltam fül és szemtanúja annak a kis bemutatónak, amely eset az alábbiakban leírtak kiindulópontjául szolgált. A zarándokhely megközelítése 8–9 órát vesz igénybe. Ez alatt az idő alatt az utasok (zarándokok) énekeltek, imádkoztak, az imák közötti szünetekben ismerkedtek, beszélgettek egymással. Az előttem lévő ülésen egy idősebb néni épp egy régebbi Medjugorje-be²⁴ tett látogatásáról mesélt a szomszédjának, a nála lévő, a régebbi úton készült fényképekkel illusztrálva történetét. Kati néni, aki egy kis baranyai faluban lakik, háromszor járt már M-ben. Egyébként is „nagy zarándok”, volt már Fatimában, Lourdes-ban, Magyarországon több kegyhelyén.

²¹ Szilárdfy 1984. 7.

²² Medjugorjeban minden szentmise után menetrendszerűen következik a vásárolt ajándékok, tárgyak, képek megáldása, hogy a zarándokhelyről a zarándok már „szent” tárggyal térhessen haza.

²³ Így van ez Lourdes, Fatima, Medjugorje esetében is, ahol a Máriaát ábrázoló szentkép a képeslapon is visszaköszön.

²⁴ Továbbiakban M.

Hétköznapjaiban is mélyen vallásos, imacsoportba jár, minden évben fiatalokat vezet gyalogos zarándoklattal Máriagyúdre falujukból. Kati néninek sok csodás élménye volt, nemcsak M-ben, de egyéb helyeken is. 3 halálos betegségéből gyógyult meg, állítása szerint mindannyiszor Isten segített a túlélésben. M-be történő első utazása alkalmával 3 törött bordával utazott, s a Krizevac hegyére felmászván gyógyult meg. Ezt a csodás gyógyulást röntgenfelvételeivel tudja bizonyítani. 2001-ben történt utazásra elindulása is csodás élményei sorát szaporítja. 2001-ben Kati néni azt tervezte, hogy Rómába utazik. Az utazás előtt látta meg az M-ről szóló hirdetést az újságban. Kissé elbizonytalanodott római útitervét illetően, de azt gondolta, hogy ha már elhatározta, akkor nem változtat úti célján. Ezt végiggondolva indult a templomba esti imacsoport-összejövetelre. A templomba lépve egy nagy plakátot látott, amelyen szintén a m.-i utat hirdették. Megállt a plakát előtt, és elmondása szerint ekkor hangot hallott. *„Neked oda el kell menned. Neked Medjugorjeba kell menned!”* És így is lett. A 6 napos út során lakótársak lettünk, így elég sok időt töltöttünk együtt. Ez alatt az idő alatt sokat beszélgettünk, és közös élmények között tanúja lehettem annak, hogy bizonyos eseményeket ő hogy él meg és hogy magyaráz. Kati néni élményei és tapasztalatai a népi unio mystica sorába sorolhatók. A népi unio mystica kifejezést először Bálint Sándor alkalmazza. A kifejezést Limbacher Gábor továbbgondolja és kibővíti illetőleg tipologizálja ennek eseteit.²⁵ Limbacher az emberi érzékelés felől értelmezi a nép közvetlen túlvilági élményeit. A kifejezés utal arra, hogy valamilyen mágikus, misztikus élmény megy végbe az élményt átélő alanyban. Kati nénire jellemző a „népi unio mysticára” való fogékonyság. Erre nemcsak a képekkel kapcsolatos történeteiből következtethetünk, hanem a zarándoklaton való egyéb reagálásaiból is. Amíg a csoport többi tagja az egyik napcsoda észlelésekor „csak” a nap furcsa fényeit és valamiféle forgást (a napkorong forgott és körülötte fekete kontúr látszódott) észlelte, Kati néni a nap előtt elmenő felhők alakját és helyzetét Mária alakjának megjelenéseként értelmezte. A jelenések 20. évfordulójának éjszakáján a faluban szintén zarándokként tartózkodó olasz csoport kis tűzijátékot rendezett, amelynek fényeit és füstjét azonnal irracionális tapasztalatként kommentálta.

Kati néni minden zarándokúton készített, illetve családtagjaival készíttetett fényképet. A zarándokok fényképezési szokásaikat tekintve nem viselkednek másként, mint a turisták. A fontos helyszíneket, eseményeket ugyanúgy megörökítik ezeken az utakon, mint a turisták. A turistaképek készítésének célja egyrészt a turista által bejárt helyszínek pontos dokumentálása, ezt ugyanígy teszik a zarándokok is. A másik nagy csoportja ezen képeknek az utazás különböző fontos jeleneteinek (csoportképek, fürdés, sziklamászás stb.) levétele. Valójában ehhez a csoporthoz tartoznak az alábbiakban bemutatandó képek is, hiszen ezek részben azokat a helyi jellegzetességeket, vonzerőket mutatják be, amelyek – a jelenések tényén és híren túl – a helyet híressé, vonzóvá tették. A zarándokhely nemcsak a zarándokokat vonzza, hanem a turistákat is.²⁶ A zarándoknak nevezett

²⁵ Limbacher 1998. 192–210.

²⁶ Erről bővebben lásd: Korpics: Egy zarándokhely átalakulása ... (turizmus 2002. előadás, megjelenés alatt)

utazó sem mentes azoktól a mentalitásoktól, amelyek a turistának nevezett utazót jellemzik, nevezetesen a „mindent dokumentálni” és hazavihetővé tenni vágyától.²⁷ A képek azonban sokszor sikerületlenek, lévén irracionális, a megta-
pasztalhatón túli jelenségeket kívánnak dokumentálni. Az ily módon dokumen-
tációra, ténymegállapításra nem alkalmas képek ezért kiegészülnek történetek-
kel, magyarázatokkal.

A következőkben három képet, illetve képsorozatot mutatok be. A három képhez más-más történet kapcsolódik. A képek tartalmát az adatközlő által tulajdonított jelentésben írom le, a vele készített interjú idézésével.

1. Jézus alakja elmenőben a Krizevac hegyen lévő kereszt előtt. (2 kép)

A képen a háttérben a Krizevac hegyén állított kereszt látszik. Előtérben egy elmosódó alak.

„Na mikor fönn voltunk, a gyerekeimmel voltam, akkor a gyerekeimmel, mikor a lányom fényképezett, ugyanúgy mint most, akkor ugyan felhősebb volt. Fényképezte oldalról ugye a keresztet, hát nem volt felhő, mer nem volt. És ugyanaz a fiatalember állt mellette, azt hittük videózik, mert egy ilyen nagy gép volt a vállán. Hát erre föl mikor leértünk és itt a jelenéseknél vagyunk, ott áll mellettünk és egyszer csak potyognak ki a gépek, abból a gépből, azt vesszük észre. Aki ott közel állt mellette asszonyka, azt fölsegített venni, annak adott egyet mindjárt, és akkor ott mutatta mindenkinek az az asszonyka képet, de a fiatalembernél láttunk, hogy még talán van három is ha nem több ugyanolyan, és annyira könyörögtem neki, összetett kézzel, hogy csak egyet adjon márkaért, nem kérem ingyen. Bármennyit kér megadok érte, erre ő németül beszélt, hát akkor még jó sokat értetem németül, mivel férjem is német volt, azt mondta, hogy nem ad, mer látta, hogy hozánk tartozik, mondta hogy a lányom is fényképezett, majd azon is lesz. Hát mi alig vártuk, hogy hazaérjünk, hogy kidolgoztathassuk a filmet, hát és a mienkéből ez jött, ki. Hát és nem tudtuk elképzelni, hogy mi ez a mienkén, mert az Úr Jézus nem rajzolódik ki. Mer azon, amit mi láttunk, azon a kereszt nem látszott, csak a talpazat, csodálatos bárányszőnyeg, abban az Úr Jézus mellkasig érő képe, rajta a két szeme, a két orraluka, a szája, a haja, a válla, a mindene, csodálatossan, csodálatossan. Nem színesben, csak úgy a rajzolat. Úgy mint ezen az én képemen ilyen szürke, a bárányszőnyeg csodálatosan benne, és így kirajzolódva...ezt aki ott látta, az mindenki megvolt döbbenve rajta. És amikor hazaértünk, utána szóltunk az atyának, aki akkor volt nekünk ott a plébánián, hogy nézd Tibi, hát ez van, most mit szólsz ehhez. Azt mondja, hogy gyerekek, meg mami, én mást nem tudok mondani Nektek, hogyha Ti ezt láttátok, már mind a képen, és Ti képeteken ez jött ki, én csak arra – mivel ugye hát ő pap – mégis mit mond róla. Ezt vegyétek úgy, mintha az Úr Jézus akkor lett volna pont elmenőben a felhőben. Mi tényleg azt izéljük, mert az a képet láttuk, mer láttuk, nem hazudunk, hogy nekünk azon a képen, az Úr Jézus van elmenőben. Igen, többen láttuk, mondjuk rá a mi családunk, mi mind a négyen. Mások idegenek is akik látták, ugye már látták, de azok nem magyarok voltak.”

Az idézett interjú részletből is világosan kitűnik a meggyőződés, hogy amit a hegyen láttak és tapasztaltak azt egy töredékes módon ugyan, de sikerült megörökíteniük a képen. A kép magával a történettel együtt értelmezhető csak, önma-

²⁷ A turista vagy zarándok vitához lásd: Korpics 2000, 2002, Pusztai 1998.

gában nem jelent semmit. A legtöbb ember azt mondaná erre a képre is, amit a legtöbb nem sikerült képre mondunk, hogy rosszul volt beállítva a gép, véletlenül odalógott egy ruhadarab. Kati néni története nem is erre a képre, hanem a német zarándok/turista gépéből kihulló polaroid képekre épít. Az ő gépéből azonnal elkészült képeken látottakból következtetett arra, hogy talán véletlenül nekik is sikerült „az elmenőben lévő” Jézust megörökíteni. S miután az előhívás után a saját képeik között is találtak egy olyan képet, amely nagyjából időben akkor készülhetett, mint a már említett német fényképész képei, s a képen elmosódó alakot láttak, számukra ez Jézus alakjává lett.

2. A napcsoda (1.1–1.6. kép)

Az első két képen a napot látjuk. A további négy, időben egymást követő képen árnyékban lévő dombok, fák, növények látszanak, továbbá az egyiken egy emberi alak, és mind a négy képen látható egy furcsa fényjelenség, amely egyre közelebb kerül a föld felszínhez.

Kati néni lánya édesanyja kérésének megfelelően a napot fényképezi a megmagyarázatlan jelenség alatt. Kati néni nem is értette, hogy miképpen lettek ezek a képek. Számára a fényképek illetően alakulása is bizonyíték arra, hogy itt valami csodás, isteni beavatkozás történt.

„Mi szépen fogtuk a két kempingszéket, a két öregasszony, elvittük oda a templomhoz, mert akkor még nem volt ilyen üllőlehetőség a templom mellett semmi, és a két kis kempingszéket odatettük a fal mellé, nekidültünk a nászasszonyommal és figyeltük a napot. De addig, amíg nem volt a jelenés, nem tudtunk belenézni, majd megvakultunk, nem tudtunk belenézni. S egyszerre ahogy csak úgy többször oda-odapillantottunk, azt vettük észre, hogy jó, egyfolytában tudjuk nézni a napot. Ima elhallgatott, minden... és nézzük, nézzük és a nap elkezdett csodálatos szépen táncolni az égen. Végig, míg a jelenés volt. Csak táncolt, táncolt a nap, elkezdett hol erre, hol arra, hol le, hol föl, hol egy ilyen félhold alak volt, attól függ, hogy merre táncolt a nap, és mindig olyan kis feketeség, attól függ hogy hol, a nap helyén. És egyszer csak azt lássuk, hogy ide föl a nagykereszthez elindul a nap. Mi úgy láttuk, hogy elindul a nap, és a nap helyén egy fekete korongot láttam. Egy tiszta fekete korongot. Mintha fölmenne, de a lányom egyfolytában fényképezett. Mondtam neki, Erzsike most kezd. De akkor még, mikor a nap táncolt, még a fényképen is az égen volt a nap, de utána meg mindig a földbe ment a nap, pedig az eget fényképezte. Nem a földet. Ezt odahaza láttuk és tudtuk meg má, mikor a film kilett dolgozva, hogy mi jött ki a képen. És hát ez nagyon érdekes jelenség volt. És mikor én azt a fekete korongot megláttam, nászasszonyom azt mondja – mert csak úgy hívjuk egymást, hogy sógorasszony – sógorasszony, figyelj, valami van ott, de nem tudom kivenni, hogy mi. És akkor én még nem is mertem pislantani, de rózsafüzérrel a kezemben, morzsolgattam a rózsafüzéremet, és a magam nyelvén, ahogy mások mondták ugye, minden nyelven, én a magam nyelvén mondtam, de ugye magamban mert akkor már csönd volt. És egyszer csak egy nagy fényességet látok a fekete korongban és a Szűzanya lép ki belőle, és tiszta fehér ruhában, földig tiszta fehér ruhában, és idáig, ilyen félkarig érő lepellel, világoskék lepellel a fején. Hát az az érzést, azt nem tudom még a mai napi sem elmondani, amit akkor éreztem. Nem a félelem, mert hazunának, ha azt mondanám, hanem az az öröm, az a megihatottság. Én úgy éreztem, hogy jaj drága Szűzanyám és magamban mondogattam, hogy nagyon köszö-

nöm, hogy megmutattad magadat. És ezután ha tehetem, én minden zarándokhelyre el fogok menni. És hálát adni Teneked, és Szent Fiadnak, hogy megmutattad magad.”

Medjugorjeban más zarándokhelyekhez hasonlóan sokan tapasztalnak a nap-pal kapcsolatban megmagyarázhatatlan jelenségeket. A napcsodát csak beavatóként lehet észlelni. Tudni kell, hogy pontosan mely időpontban kell (lehet) a lenyugvó napba nézni. Kati néni volt a csoportban az, aki a zarándokhelyen már többször járt zarándokként hívta fel figyelmünket erre a jelenségre. A csoportot háromnegyed hatkor a templom mögött lenyugvó nap irányába fordította és mondta, hogy hogyan kell a napba nézni. A nap korongját kellett hosszan figyelni, lehetőleg pislogás és elfordulás nélkül. A meglepő az volt, hogy bár ekkor még a napnak erős volt a sugárzása, semmiféle problémát nem okozott ebbe belenézni. Pár percig a korongot figyelve ennek egy erőteljes forgását és színének változását lehetett megtapasztalni. Kati néni mesélte, hogy ő megpróbálta ugyanebben az időpontban itthon is megfigyelni ezt a jelenséget, de itt nem tudott a napba nézni. Elképzelhető, hogy a légköri és a magasan fekvő hely éghajlati viszonyai magyarázatot adhatnak a jelenségre. A racionálisan megadható magyarázat azonban legtöbbször a zarándokokat nem érdekli, vagy egyáltalán nem érinti meg. Számukra a csoda megtapasztalása az igazi és a lényeges, és ők ennek ezen a helyen részesei voltak.

3. Mária-jelenés a Jelenések hegyén (3.1; 3.2. kép)

A képen szinte semmi nem látszik. Sötétben készült, a kereszten valószínűleg a vaku villanását lehet látni. Ha jól megnézzük a képeket, a kereszt körül mintha egy alak körvonalai lennének. A 20. évfordulót nagy várakozással élte meg Kati néni. Már a templombéli üzenet is meghatározta ezt az érzést, de a zarándokhelyen lévő tömeg, Kati néni régebbi tapasztalásai, a mások által elmondott történetek ott a "szent helyen" növekvő befolyást gyakoroltak rá. Míg mi nem észleltük semmi szokatlant, nem éltünk át megmagyarázhatatlant, ő a legkisebb jelenségeknek is nagy jelentőséget tulajdonított. Ottlétünk alatt a 2. napon a szentmisén szárnyra kelt a hír, hogy a Jelenések hegyén jelenés lesz. Ez még nem a jelenések évfordulójának napja volt. Néhányan a csoportból – köztük természetesen Kati néni is – felmentünk a hegyre. Ez este 10 órakor volt, rengeteg ember ment felfele, zseblámpával, vagy a sötétben botorkálva a csúszós köveken. Kati néni volt a legidősebb a társaságban, de alig bírtuk utolérni, szinte szaladt felfele az úton. Unokája, akit magával hozott a zarándoklatra nagyon aggódott érte, hiszen Kati néninek gond van a szívével. A hegyre érve megpróbáltunk minél közelebb kerülni a kereszthez. Ekkor még nem voltak olyan sokan, így Kati néni unokája és én is készítettem fényképeket. A fényképen csak a kövek és a kereszt fényes alakja látszik. Halványan azonban a kereszt körül mintha egy alak körvonalai rajzolódna ki. A jelenés várható időpontjában nagyon nagy volt a tömeg, alig lehetett mozdulni. Aztán 10 órakor hirtelen elhallgatott mindenki, valami furcsa fényjelenségnek lehettünk tanúi. Másnap már többen mesélték, hogy Mária tényleg megjelent a hegyen, és üzenetet is adott át. Kati néni számára bizonyos, hogy akkor ott Mária megjelent, s ennek valamilyen fényjelenséggént mi is tanúi lehettünk.

Ennyit lehet tudni a néninél lévő képekről. Az ily módon „véletlenül” született képeknek fontos szerepe van abban a zárandokhellyel kapcsolatos „kép” kialakításában, amely folyamatosan, napjainkig zajlik. Ennek egy másik példája az a néhány érdekes kép, amelyet Franz Hummer közöl az általa szerkesztett Medjugorje kötetben is.²⁸ Az egyik sorozat a keresztnél látható fényjelenségeket mutatja be, a másik a templomban hivatásos fényképező által a templomban lévő Mária szobor esetében egy furcsa tükröződést mutat, a keresztre feszített Krisztus alakja jelenik meg Mária ruháján. Közöl még két képet a napcsodáról, és egy furcsa saját adatközlőmhöz hasonló esetet bemutató képet, ahol egy zárandok az imádkozó tömeget fényképezve az előhívás után a tömeg fölött Mária és a kereszt alakjának sziluettjét fedezte fel. A kommentár nagyon óvatos ezekben az esetekben, a csoda lehetőségét még nem kizárva további objektív vizsgálatást ígér és kér. Nem ennyire óvatosak azok a különböző web-oldalokon található képek, képsorozatok, amelyekhez csodás történeteket kapcsolnak elbeszélőik. Megörökített Mária alakra utalnak, Jézus arcára a felhőkben, furcsa fényjelenségekre.²⁹

A turistaképek leginkább a családi fotók körébe sorolhatók. Funkciójukat tekintve ezek is felidéznek és informálnak, megtörtént eseményről „tudósítanak”. „A kép egy konvenciórendszer segítségével egy adott közegben hitet, véleményt, tudást jelenít meg, azaz közvetít egy adott dologgal kapcsolatban.”³⁰ A dolog bármi lehet, jelen esetben a zárandokhelyen tapasztalt események egy-egy jelenete, valamilyen furcsa jelenség.

Ertelmezéséhez szükséges a dolgok mögötti közös tudás birtoklása, amelyre egyfajta „beavatási” szertartás keretében lehet szert tenni. A beavatás a kép kommentálásával történik, történetet kapcsolva a kép által megjelenített tartalomhoz. A kép így szintén a megismerést szolgálja, szükséges eszköz az ismeretek kommunikálásához. A kép önmagában nem tud hatni, szükség van a nyelvi közvetítéshez. A két kommunikációs eszköz felerősíti egymást, együttesen hordozzák a tudást, ahogy az esetünkben is történt.

Mit is mondhatunk adatközlőnk által rendelkezésünkre bocsátott képekről? A képek önmagukban nem jelentenek sokat. Egy adott kontextusban, egy zárandokúton egy másik zárandokkal történő beszélgetés során azonban felértékelődnek. A képek bizonyítékként szolgálnak arra, hogy az úti cél, a szent hely tényleg más, mint a többi hely a világban. Rengeteg történet, tanúságtétel, elbeszélés található a szent helyekről szóló leírásokban. Azonban ezekből hiányoznak a fényképek. Pontosabban láthatunk fényképeket, de ezek vagy a helyről készült képek, a templomról, az itt látható emlékhelyekről, szobrokról. A turistakép azonban a beavatottságot hivatott bizonyítani. A valóban átélt, megélt eseményt,

²⁸ Hummer 1989. melléklet 31–34.

²⁹ Medjugorje címszóra bármely keresőprogrammal rákeresve százas nagyságrendű címszót kapunk. Ezek között van néhány, amely csodás véletlenszerűen létrejött fényképeken meglévő furcsa „kép”-ről ad hírt. Pl. www.themigroup.org/photogallery; www.csicop.org/webmaster/medjugorje vagy www.medjugorjeart.com.

³⁰ Horányi A. 1999. 178.

s a hely kiválasztottságát, hiszen a látható bizonyíték a hozzá kapcsolt történettel már tanúságtételként értékelhető. Medjugorje a zarándokhelyek sorában a legújabbak közé tartozik. Hiányoznak a kultusz történeti rétegei, de tanulmányozható a kultusz kialakulása, folyamatos alakulása. A jelenések a mai napig tartanak, mind a faluban, mind szerte a világon a zarándokhelyhez kapcsolódó szokások egyre gyarapodó sorát tapasztalhatjuk. A Jelenések hegyén például a fogadalmi képek helyett családokról, családtagokról készített fényképeket találunk, amelyeket nem a templomban, hanem azokon a helyeken helyeztek el a hálás zarándokok, ahol a „szent” megmutatkozott. A kultuszt létrehozó szándék megmarad, de új, a gyors változásokhoz jobban alkalmazkodó formában tárgyasul. A kegytárgyboltokban rengeteg szentkép, leporelló, képes könyv található és vásárolható, amelyben képek (rajzolt-ábrázolt vagyis kitalált és fényképezett – a valóságot ábrázoló) sokasága sorakozik. A zarándokok saját gyűjteményeiben szintén rengeteg privát fotó található, amelyek mindegyikéhez fontos jelentés-tartalmak, emlékezetfoszlányok tartoznak. Amíg a szentképen, fogadalmi képen egy elbeszélés egy megörökített pillanatát látjuk,³¹addig az itt bemutatott képek megörökített pillanatait történeteket kreálnak, hoznak létre. Talán a röviden bemutatott és leírt „zarándok-képek”, amelyeket egy zarándok készített egy zarándokhelyen voltak annyira figyelemfelkeltőek, hogy igazolják a felvetést, érdemes foglalkozni a zarándok-kutatás során a privát fényképekkel is.

Irodalom

ÁDÁM Antal – SZABÓ Péter szerk.

2002 *Zarándokutak. Vallástudományi töprengések az évezred küszöbén.* Pécs.

BÁLINT Sándor–BARNA Gábor

1994 *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Szent István, Budapest.

BARNA Gábor szerk.

2002 *„Mária megsegített.” Fogadalmi tárgyak Máriaradnán. I–II. Devotio Hungarorum 9. Néprajzi Tanszék, Szeged.*

BÁRTH János

1990 *Népi vallásosság.* Magyar Néprajz VII. Akadémiai, Budapest.

BELTING Hans

2000 *Kép és kultusz. A kép története a művészet korszaka előtt.* Balassi, Budapest.

HORÁNYI Attila

1999 A képekről. In: BÉRES István–HORÁNYI Özséb szerk. *Társadalmi kommunikáció.* Osiris, Budapest, 178–188.

HORÁNYI Özséb

1999 Előljáróban. A kommunikációról. In: BÉRES István–HORÁNYI Özséb szerk. *Társadalmi kommunikáció.* Osiris, Budapest, 7–17. 22–34.

³¹ Belting 2000. 10.

HUMMER, Franz

1989 *Medjugorje*. Ecclesia, Budapest.

KORPICS Márta

2000 Búcsújáróhelyek – szent helyek értelmezése kommunikációs szempontból. In: FEJŐS Zoltán–SZIJÁRTÓ Zsolt szerk. *Turizmus és kommunikáció*. Néprajzi Múzeum–PTE Kommunikációs Tanszék, Budapest–Pécs.

2003 Egy zarándokhely átalakulásának vizsgálata a turizmuskutatáson keresztül. In: FEJŐS Zoltán–SZIJÁRTÓ Zsolt szerk. *Turizmus és kommunikáció*. Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció Tanszék, Budapest–Pécs, 157–179.

LIMBACHER Gábor

1998 A népi unio mystica. in: PÓCS Éva szerk. *Eksztázis, álom, látomás. Vallástudományi fogalmak tudományközi megközelítésben. (Tanulmányok a transzcendensről 1.)* Balassi, Budapest, 192–210.

LOVÁSZ Irén

2002. *A szakrális kommunikáció*. Európai Folklór Intézet, Budapest.

PUSZTAI Bertalan

1998 Vallás és turizmus. In: FEJŐS Zoltán szerk. *A turizmus mint kulturális rendszer*, Budapest, 13–23.

SCHÜTZ, Christian szerk.

1988 *A keresztény szellemiség lexikona*. Szent István Társulat, Budapest.

SIGAL, Pierre

1989 *Isten vándorai*. Gondolat, Budapest.

SZILÁRDFY Zoltán

1984 *Barokk szentképek Magyarországon*. Corvina, Budapest.

TÜSKÉS Gábor

1993 *A búcsújárás a barokk kori Magyarországon*. Akadémiai, Budapest.

WIEBEL–FANDERL, Oliva

1997 Religion als Heimat. In: BARNA Gábor szerk. *Folklorisztikai olvasmányok*. Szeged, 75–84.

Márta Korpics

Importance of Use of Photographs in Pilgrimages

The introductory first part of the paper is dealing with the research-history of pilgrimages in ethnography from theoretical point of view. Then in a case study the author describes the pilgrimages from the viewpoint of communication and analyses the private photographs of a pilgrim who visited Medugorje (Bosnia-Herzegovina) as member of a Hungarian pilgrim group from a small village in county Baranya. These pictures are amateur photographs which can be interpreted only in the frame of the pilgrim route. They fix and memorize the event and form the memory.